

Çocuk Sorunlarına Yetişkin Eğitimi Alanında Getirilebilecek Çözümler*

Mualla ULUSAVAŞ**

Sayın konuklar, önce hepinize saygılarımı sunarım.

Çocuk Hakları Bildirgesinin otuzuncu, Uluslararası Çocuk Yılı'nın ilanının ise onuncu yıldönümü olan 1989'da, tüm dünyada çocuk sorunları yeniden ele alınmakta ve farklı bir bilinç ve duyarlılıkla bu sorunlara çözümler aranmaktadır.

Çocuk Hakları Bildirgesinin (1959'da Birleşmiş Milletler genel kurulunda oybirliğiyle kabul edilen) önsözünde "Çocuğun zihinsel ve fiziksel bakımdan olgunlaşmamış olması nedeniyle özel bakıma ve korunmaya muhtaç olduğu; insanlığın çocuğa herşeyin en iyisini vermekle yükümlü olduğu" belirtilmiştir (Unicef ve Çocuk hakları, 1989).

Çocuklar kendileri adına söz söyleme olanağı olmayan, en çaresiz ve en kolay incinebilir varlıklardır. İşte bu nedenle, gereksinmelerinin ivedilikle karşılanması gerekir. Ona yarın diyemeyiz, çünkü o bugündür.

Çocuklar, haklarının korunabilmesi için tümüyle ana-babalarına ya da diğer yetişkinlere bağımlıdırlar. Bugün dünyamızdaki pek çok çocuk için, söz konusu koruma açıkça yetersizdir. Açlık, yoksulluk, işsizlik, her türlü sömürü, savaşlar, doğal afetler, bilgisizlik, eğitimsizlik gibi sorunlardan en büyük payı alan çocuklardır. Bu sorunların yaratılmasında en ufak bir suçları olmadığı halde.

Şu anda çoğunlukla önlenemez hastalıklar yüzünden, her yıl hayatını yitirmekte olan beş yaşından küçük on üç milyonu aşkın çocuk, yaşama hakkından yoksun durumdadır (Grant, 1989).

* 11 Mayıs 1989 tarihinde Eğitim Fakültesi Konferans salonunda sunulan konuşma.

** Dr.; 9 Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Çocukların ölüm nedenlerinin başında enfeksiyon ve yetersiz beslenme sorunu bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü için düşük maliyetli olanaklar bulunduğu halde, gerekli bilgiler insanların hizmetine henüz yaygın bir biçimde sunulamamıştır.

Dünyanın bazı bölgelerinde çocuklar hala tıbbi bakım fırsatından, eğitim ve eğlence olanaklarından yoksundur ve hukukun koruması altında değildir.

Savaş kayıplarının % 70'den fazlasını, kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır (Unicef Haberleri, Unicef's Annual Report, 1987). 23 Nisan 1989 günü Türkiye'de çocuk bayramı kutlanırken, Filistin-İsrail çatışmasında 87 Filistinlinin yaralandığı ve ağır yaralılarından 24'ünün 15 yaşından küçük çocuklar olduğu bildirilmiştir.

1979 çocuk yılında yapılan araştırmalara göre, dünyada yaklaşık 70 milyon çocuk, fiilen ana-baba desteğinden yoksun olarak sokaklarda yaşamaktadır (Unicef Haberleri, sayı: 123). Bu çocukların çoğu, cinsel sömürü, fuhuş, uyuşturucu kaçakçılığı, çocuk ticareti kurbanı olmaktadır. Ne yazık ki, karanlık işler çeviren çeteler, örgütsüz iyi insanlar kalabalığından daha önce davranmakta ve kimsesiz çocuklara, kendi çıkarları için sahip çıkmaktadırlar.

Suç sayılan bir davranışı, bilmeden veya başkasının zoruyla yapmış çocuklara, mahkemelerde ağır cezalar uygulanmakta ve hatta A.B.D., Pakistan, Barbados ve Bangladeş gibi bazı ülkelerde ölüm cezası bile verilmektedir (Action for Children, Vol. 111, 1988, no: 3).

Her yıl yaklaşık beş milyon çocuk önlenebilecek hastalıklar yüzünden sakat kalmaktadır (Unicef's Annual report, 1987). Dünya genelinde, çocuklardaki sakatlık oranı 1/10 olarak bulunmuştur (Unicef Haberleri, s. 123). Sakatlığın başlıca nedenleri arasında hastalık, kaza, beslenme yetersizliği, akraba evliliği ve doğumların yanlış zamanlanması bulunmaktadır.

Çocuk sorunlarının bir başka boyutu ise, ekonomik sömürüdür. Henüz oyun çağında olan çok sayıda çocuk, kendisine yüklenen ağır sorumlulukları taşıyabilmek için hiçbir güvencesi olmadan, çok az bir ücret karşılığında çalışmakta ve işverenlerce ekonomik olarak sömürülmektedir. Oysa Türk Çocuk Hakları bildirisinde "hiçbir çocuğun 16 yaşından önce çalıştırılmayacağı" ifade edilmektedir (İnan, 1980).

Sözü edilen sorunlar dışında çocukların dövülmesi, hakarete uğraması, baskı altında tutulması, sürekli engellenmesi, olumsuz kişilik özelliklerine yol açan koşullar altında tutulması gibi daha birçok sorunlar da vardır.

Sorunlar sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik pek çok nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin en önemlilerinden biri de "eğitimsizlik"dir. Çocuk sorunlarının çözümü konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olunmaması, hem çocukların bilgilendirilmesini; hem de gençlerin ve yetişkinlerin bilgilendirilmesini gerektirmektedir. Çocukların eğitilmesi, yetişkinlerin üstlenebileceği bir görev olduğundan, sorunlar hakkında öncelikle yetişkinler eğitilmeli ve ilkokuldan başlayarak, doğrudan yaşam sorunlarıyla ilgili dersler eğitim programlarına alın-

malıdır. Sağlık bilgisi, beslenme, cinsel bilgi, insan hakları ve çocuk hakları gibi dersler.

İnsan hakları ve çocuk hakları konusunda dersler konulması özellikle önemlidir. Çünkü çocuklar haklarının neler olduğunu bilmeden, hakkını kullanma hakkını elde etmekte güçlük çekmektedirler. Konuya ilişkin bir örnek olarak Japonya'da çocuklara Anayasanın çizgi filmlerle öğretildiğini söyleyebiliriz (Hürriyet, 5.5.1989).

Çocuk haklarının geçmişi 1924'e kadar uzanmaktadır. O tarihte Birleşmiş Milletlerde bütün devletlerce oybirliği ile kabul edilmiş olan çocuk hakları Cenevre Bildirisinin altında Gazi Mustafa Kemal imzası vardır. Daha sonra 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu on maddelik Çocuk Hakları Bildirgesini kabul etmiştir. Bu bildiriyle ilan edilen haklardan henüz bütün çocuklar yararlanmadığı halde bu yalnızca bir kağıt parçasından ibaret değildir. Gerçekte bu hakların varolduğunun evrensel olarak kabulü onlara ulaşmanın ilk adımıdır (Unicef ve Çocuk Hakları, 1989).

Bundan tam 30 yıl sonra 1989'da ise ayrıntılı olarak hazırlanmış 41 maddelik Çocuk Hakları sözleşmesi taslağının Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda görüşülüp onaylanması beklenmektedir. Bu sözleşmenin önceki bildirgelerden farkı, onaylayan ülkeleri bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Uygulamaya geçirildiği zaman bu sözleşme çocukların yaşaması, korunması ve gelişmesi için evrensel olarak kabul edilen standartlar belirleyecek ve çocukların durumunu düzeltmeyi amaçlayan programlar için çok değerli bir çerçeve oluşturacaktır.

Pratikte çocuk haklarının ortaya konması, aslında yetişkinlerin yükümlülüklerinin belirlenmesi demektir. Yetişkinlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için kamuoyunun yeni bir bilinç ve duyarlılıkla, çocuk haklarının çiğnenmesine karşı harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde çocuk sorunlarının çözümüne ilişkin gerekli bilgi, bilim ve teknik mevcuttur. Hatta çok düşük maliyetli önlemlerle (bağışıklama, ağızdan sıvı tedavisi gibi) çocuk ölümlerinin azaltılması olanağı vardır.

Artık sorun, eldeki bilgileri gerekli çapta uygulamaya geçirebilmek için, siyasal ve toplumsal örgütlenmeyi harekete geçirebilmektir. Temel engel artık, bilimsel ve teknik nitelikli olmaktan çıkmıştır. Şimdi engel, siyasal ve sosyal niteliktedir (Grant, 1987).

Çocuk haklarının gerçekleşmesi için çabalar bir lüks değil, iyi yönetimin bir gereği olarak düşünülmelidir. Milyonlarca küçük çocuğun yaşamını ve gelişimini korumakla, yoksulluğa karşı savaşa uzun vadeli bir katkıda bulunulmuş olur. Çünkü, çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimi ile ait oldukları toplumun ekonomik ve sosyal gelişimi arasında daima derin bir ilişki mevcut olacaktır (Grant, 1987). Görkemli kalkınma planlarını bir dizi belirli ve gerçekleştirilebilir hedefe dönüştürmek, şimdi ilerlemenin ön koşulu haline gelmiştir. Eldeki bilgi ve olanakların, toplumun hizmetine sunulabilmesi için, tüm kaynakların harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bakanlıklar, sağlık hizmetleri, okul öğretmenleri, eği-

timciler, din adamları, gazeteciler, radyo-TV çalışmaları, siyasi partiler, sendikalar, kadın örgütleri, işçi-işveren örgütleri, ebeler, aile planlaması merkezleri, gençlik hareketleri, spor merkezleri, sosyal hizmet örgütleri, spor dernekleri, eğlence merkezleri, meslek örgütleri gibi tüm kaynaklar, belirli bir somut hedefe yönelik çalışmalar yaptıklarında, mali ve teknik bakımdan bir engel çıkmaksızın, öncelikle ilk çocukluk koşullarının iyileştirilmesi hedefine erişmek mümkün olabilir. Böyle bir erişim büyüme geriliğine, sık sık hastalanmaya, yaygın sakatlıklara, erken ölümlere ilişkin bütün o utanç istatistiklerinin değişmesini sağlayabilir.

Sözgelimi, bütün yemeklik tuzların iyotlanması, kişi başına yılda beş senten aza mal olabileceken, annelerinin gıda rejiminde iyot eksikliği vardı diye çocukların beyin tahribatına uğramış olarak doğmaları tümüyle gereksizdir (Grant, 1988).

Eğitilmiş bir kamuoyu öncelikle, sağlık hedeflerinin gerçekleştirilmesi için esastır. UNICEF, kalkınmanın temel amacının "bütün insanlığın zorunlu gereksinimlerinin karşılanması ve kitlesel beslenme bozuklukları, önlenebilir hastalıklar, okuma-yazma bilmezlik gibi, yoksulluğun en kötü sonuçlarının yeryüzünden silinmesi" olarak anlaşılmasını savunmaktadır.

Çocuklardan sorumlu Birleşmiş Milletler kuruluşu olarak UNICEF, esas kalkınma göstergesi olarak beş yaşından küçük çocuklardaki ölüm oranını esas almıştır. Tüm dünya ülkeleri, çocuk ölüm oranı en fazla olandan en az olana doğru sıralandığında Türkiye 131 ülke arasında baştan 61. sırada yer almaktadır ve yıllık bebek ölüm oranı binde 97'dir (Grant, 1989).

Ülkemize ilişkin diğer göstergelere göre ise, yetişkin erkeklerin % 86'sı, kadınların ise % 62'si okuma-yazma bilir durumdadır. Çocukların ilkokulu bitirmesi % 85 oranında, ortaöğrenime kaydolma oranı ise erkeklerde % 56, kızlarda % 33'dür (Grant, 1989). Türkiye'de yıllık nüfus artış hızı % 2.5 olup, aşırı nüfus sorunu vardır. Nüfusun % 47'si kentlerde, % 53'ü ise kırsal kesimde yaşamaktadır. 1985 rakamlarına göre 1000 kişiye düşen radyo sayısı 130, TV alıcısı 148'dir. Bu koşullar dikkate alınarak, çocuk sorunlarına, yetişkin eğitimi alanında çözümler getirilmek istendiğinde, ilk hedef ana-babaların eğitimi olarak görülmektedir. Bunun için öncelikle ana-babaların öğrenme gereksinimlerinin saptanması ve bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik programlar geliştirilmesi gerekmektedir.

Eldeki mevcut bilgiler, radyo-TV, gazete, kitap, sinema, tiyatro, gibi kitle iletişim araçlarıyla; öte yandan yaygın ve örgün eğitim kurumlarının ve diğer tüm kaynakların destek sağlayabileceği panel, sempozyum, tartışma, seminer, konferans, söyleşi gibi yöntemlerle yaygınlaştırılabilir (Geray, 1978).

Tüm bu çabalar için devletin öncülüğü ve desteği yanında gönüllü kuruluşların da katkısı ve işbirliği gerekmektedir.

Şu da bir gerçektir ki, insan hakları ve beraberinde çocuk hakları, toplumda yeterince ve dayanışma içinde gereken yerini almadıkça, hak ettiği saygıyı görmedikçe, en küçük bir örselenme toplu tepkiyi doğurmadıkça, sorunların devam etmesi kaçınılmazdır (Meray, 1983).

Çocuk sorunlarına yetişkin eğitimi alanında getirilebilecek çözümlerin en öncelikli gereği olarak, yetişkinlerin sorunların bilincine varmalarının sağlanması ve katkılarının neler olabileceğinin açıkça belirlenmesi önerilebilir. Kendi çocuğumuzla birlikte diğer çocukların da haklarını korumadıkça ve savunmadıkça, çocuğumuzun mutlu bir dünyada yaşamını gerçekleştiremeyeceğini artık anlamının zamanı gelmiştir.

Çocuklara ulaşabilme onların sorunlarına çözümler getirebilme yolunun öncelikli yetişkinlerin bu konuda bilgilendirilmesinden geçtiği genel olarak kabul edilebilecek bir olgu olarak görülmektedir. Sözlerimi Mustafa Kemal Atatürk'ün Ulusal Kurtuluş Savaşımızın hemen ardından söylediği şu sözlerle bitiriyorum. "Asıl savaşımız şimdi başlıyor. Çünkü en büyük savaş, cahillığe karşı verilen savaştır".

KAYNAKLAR

1. Action for Children, Vol. 111, 1988, no: 3.
2. GRANT, J.P.: The State of the World's Children, Oxford University Press, 1987, 1988, 1989.
3. Hürriyet Gazetesi, 5.5.1989.
4. GERAY, C.: *Halk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.
5. İNAN, R.: İnsan Hakları, Eğitim ve Kültür, Çocuk Hakları, *İnsan Hakları*, Unesco Yayını, 1969.
6. MERAY, S.L.: *İnsanca Yaşamak*, Hil Yayınevi, İstanbul, 1983.
7. Unicef ve Çocuk Hakları, 1989.
8. Unicef Haberleri, Sayı: 123, 1986.
9. Unicef's Annual Report, 1987.